

καὶ βελτίονα τὴν ἀφήν. Ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις ἔστι βελτίονος ἀφῆς, ὡς προείρηται.

Ἔτι δ' ὡσπερ ὄρατοῦ. Ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τοῦ τῆ ἀφῆ καταλαμβανομένου, καὶ φησὶν ὅτι, ὡσπερ ἡ ὄψις ἔστι τρόπον τινὰ τοῦ ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου, καὶ ὡσπερ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις εἰσὶ τῶν ἀντικειμένων, οἷον ἀκοή, ψόφου καὶ σιωπῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀφή ἔστι τοῦ ἀπτοῦ καὶ ἀνάπτου. Τὸ δὲ ἀναπτον λέγεται διχῶς· ἢ τὸ ἔχον ὀλίγον τῆς ἀπτῆς ποιότητος, ὡς ὁ ἀήρ· ἢ τὸ ἔχον οὕτως ὑπερβολῆς, ὥστε φθείρειν τὴν αἴσθησιν, ὡσπερ τὸ πῦρ. Ἐκάτερον γὰρ λέγεται ἀναπτον ὡσανεὶ κακῶς καταληπτὸν τῆ αἰσθήσει τῆς ἀφῆς. Τελευταῖον δὲ ὡσανεὶ ἐπιλέγων συμπεραίνει, ὅτι τυπικῶς καὶ συλλήβδην εἴρηται περὶ τῶν αἰσθητῶν καθ' ἑκάστην αἴσθησιν. Περὶ τούτων γὰρ εἰδικῶς ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητοῦ πραγματευθήσεται.

Leçon XXIV.

Καθέλου δέ. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τῶν αἰσθητῶν καθ' ἑκάστην αἴσθησιν, ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῆς αἰσθήσεως· καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι τί ἐστὶν αἴσθησις· δεύτερον, ἀποκλείει λύσιν τινὰ ἐκ τοῦ τεθέντος ὀρισμοῦ τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Δῆλον δὲ ἐστὶν ἐκ τούτων· τρίτον, κινεῖ τινὰς ἀπορίας περὶ τὰ πάθη τῶν αἰσθήσεων ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἐν τῷ· Ἀπορήσει δέ. Καὶ περὶ τὸ πρῶτον αὖθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι τί ἐστὶν αἴσθησις· δεύτερον, τί τὸ ὄργανον τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Αἰσθητήριον δὲ πρῶτον. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι δεῖ λαβεῖν καθόλου καὶ κοινῶς πάση αἰσθήσει ἐνυπάρχειν, ὅτι ἡ αἴσθησις δεκτικὴ ἔστι τῶν εἰδῶν χωρὶς ὕλης, ὡσπερ ὁ κηρὸς δέχεται τὴν σφραγίδα τοῦ δακτυλίου χωρὶς τοῦ σιδήρου καὶ χρυσοῦ. Ἀλλὰ δοκεῖ τοῦτο εἶναι κοινὸν παντὶ πάσχοντι· πᾶν γὰρ πάσχον δέχεται ἢ. 321 τι παρὰ τοῦ ποιοῦντος, καθό ἐστι | ποιοῦν· τὸ δὲ ποιοῦν ποιεῖ διὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ, καὶ οὐ διὰ τῆς ὕλης· πᾶν γὰρ πάσχον δέχεται τὸ εἶδος χωρὶς τῆς ὕλης. Τοῦτο δὲ καὶ τῆ αἰσθήσει δῆλον ἐστίν· οὐ γὰρ δέχεται ὁ ἀήρ ἀπὸ τοῦ ἀέρος τοῦ ποιοῦντος τὴν ὕλην αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ εἶδος. Οὐ δοκεῖ τοίνυν τοῦτο ἴδιον εἶναι αἰσθήσεως, τὸ εἶναι δεκτικὴν τῶν εἰδῶν χωρὶς τῆς ὕλης. Ῥητέον τοίνυν ἐστὶν ὅτι, εἰ καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι παντὶ πάσχοντι, τὸ δέχεσθαι τὸ εἶδος ἀπὸ τοῦ ποιοῦντος, ἢ διαφορὰ μέντοι γε ἔστι κατὰ τὸν τῆς ὑποδοχῆς τρόπον· τὸ γὰρ εἶδος, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ πάσχοντι, λαμβάνεται παρὰ τοῦ ποιοῦντος, ὅταν ἔχη τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ εἶναι ἐν τῷ πάσχοντι, ὃν ἔχει ἐν τῷ ποιοῦντι· καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν τὸ πάσχον τὴν αὐτὴν ἔχη διάθεσιν πρὸς τὸ εἶδος, ἣν ἔχει καὶ τὸ ποιοῦν. Ἐκαστον γὰρ προσλαμβάνεται ἐν ἄλλῳ κατὰ τὸν τοῦ δεχομένου, ἢ προσλαμβάνοντος τρόπον. Ὅθεν, ἐὰν τῷ αὐτῷ τρόπῳ διατεθῇ τὸ

πάσχον ὡσπερ τὸ ποιῶν, τῷ αὐτῷ τρόπῳ λαμβάνεται τὸ εἶδος ἐν τῷ πάσχοντι, ὡσπερ ἦν ἐν τῷ ποιῶντι· καὶ τότε οὐ λαμβάνεται τὸ εἶδος ἄνευ τῆς ὕλης, διότι, εἰ καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ ὕλη, ἥτις ἐστὶ τοῦ ποιῶντος, οὐ γίνεται καὶ τοῦ πάσχοντος, γίνεται μέντοι τρόπον τινὰ ἢ αὐτῇ, καθ' ὅσον ὁμοίαν διάθεσιν ὕλικήν πρὸς τὸ εἶδος λαμβάνει τῇ διαθέσει τῇ οὐσῃ ἐν τῷ ποιῶντι. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἀῆρ πάσχει ὑπὸ τοῦ πυρός, καὶ πᾶν ὀτιοῦν πάσχον πάθη φυσικῇ. Ποτὲ δὲ τὸ εἶδος λαμβάνεται ἐν τῷ πάσχοντι κατὰ τρόπον τοῦ εἶναι ἕτερον καὶ διάφορον τοῦ ἐν τῷ ποιῶντι διὰ τὸ τὴν ὕλικήν διάθεσιν τοῦ πάσχοντος πρὸς τὸ δέχεσθαι μὴ εἶναι ὁμοίαν τῇ φυσικῇ διαθέσει τῇ ἐν τῷ ποιῶντι, καὶ διὰ τοῦτο τὸ εἶδος λαμβάνεται ἐν τῷ πάσχοντι ἄνευ ὕλης, καθόσον τὸ πάσχον ἀφομοιοῦται τῷ ποιῶντι κατὰ τὸ εἶδος καὶ οὐ κατὰ τὴν ὕλην. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ αἰσθήσις δέχεται τὸ εἶδος χωρὶς τῆς ὕλης, διότι ἄλλου τρόπου εἶναι ἔχει τὸ εἶδος ἐν τῇ αἰσθήσει, καὶ ἄλλου ἐν τῷ αἰσθητῷ πράγματι. Ἐν γὰρ τῷ αἰσθητῷ πράγματι ἔχει φυσικὸν εἶναι, ἐν δὲ τῇ αἰσθήσει ἔχει εἶναι ἐπινοίας εἴτουν πνευματικόν. Καὶ τίθησιν ἀρμόζον παράδειγμα, τὸ τοῦ κηροῦ καὶ τῆς σφραγίδος· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἐστὶ διάθεσις τοῦ κηροῦ πρὸς τὴν εἰκόνα, ἥτις ἦν ἐν τῷ σιδήρῳ καὶ τῷ χρυσῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει ὅτι ὁ κηρὸς λαμβάνει τὸ σημεῖον εἴτουν τὴν εἰκόνα, ἢ τὸ σχῆμα τὸ χρυσοῦν ἢ χαλκοῦν, ἀλλ' οὐ καθόσον ἐστὶ χρυσός, ἢ χαλκός· ἀφομοιοῦται γὰρ ὁ κηρὸς τῇ χρυσῇ σφραγίδι ὅσον πρὸς τὴν εἰκόνα, ἀλλ' οὐχ ὅσον πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ χρυσοῦ. Ὅμοίως καὶ ἡ αἰσθήσις πάσχει ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ τοῦ ἔχοντος χρῶμα, ἢ χυμόν, ἢ ψόφον, ἀλλ' οὐ καθὼ ἕκαστον αὐτῶν λέγεται, τουτέστιν οὐ πάσχει ὑπὸ τοῦ κεχρωσμένου λίθου, καθὼ λίθος ἐστίν, οὐδ' ὑπὸ τοῦ γλυκέος μέλιτος, καθόσον ἐστὶ μέλι, διότι ἐν τῇ αἰσθήσει οὐ γίνεται ὁμοία διάθεσις πρὸς τὴν ὕλην, ἥτις ἦν ἐν ἐκείνοις τοῖς ὑποκειμένοις, ἀλλὰ πάσχει παρ' αὐτῶν ἕκαστου καθόσον τοιονδί, τουτέστι καθόσον ἐστὶ κεχρωσμένον, ἢ χυμόν ἔχον, καὶ κατὰ τὸν λόγον, τουτέστι κατὰ τὸ εἶδος, ἀφομοιοῦται ἢ αἰσθήσις τῷ αἰσθητῷ, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς ὕλης.

Αἰσθητήριον δέ. Ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τοῦ ὀργάνου τῆς αἰσθήσεως. Διότι γὰρ εἶπεν ὅτι ἡ αἰσθήσις ἐστὶ δεκτικὴ τῶν εἰδῶν ἄνευ ὕλης, ὃ καὶ τῷ νῷ προσήκει, δυνατόν τινα πιστεῦσαι, ὅτι ἡ αἰσθήσις οὐκ ἐστὶ δύναμις ἐν τῷ σώματι, ὡσπερ οὐδὲ ὁ νοῦς, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἀποκλείσαι τοῦτο ἀποδίδωσιν αὐτῇ ὄργανον, καὶ φησὶν ὅτι τὸ πρῶτον αἰσθητήριον, ὅσον τὸ πρῶτον ὄργανον τῆς αἰσθήσεως, ἐστὶν ἐν ᾧ ἐστὶν ἢ δύναμις ἢ τοιαύτη, ἢ δεκτικὴ δηλονότι τῶν εἰδῶν ἄνευ ὕλης. Τὸ ὄργανον τῆς αἰσθήσεως μετὰ τῆς ὕλης αὐτῆς, ἦγουν ὁ ὀφθαλμὸς, ἐν ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερόν ἐστι, διότι τῷ λόγῳ διαφέρει ἢ δύναμις

τοῦ σώματος· ἢ γὰρ δύναμις ὡσαυτεῖ εἶδος τοῦ ὄργάνου ἐστίν, ὡς προεῖρηται. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει ὅτι τὸ μέγεθος, τουτέστι τὸ ὄργανον τὸ σωματικόν, ἐστὶ τὸ τὴν αἰσθησὶν πάσχον, τουτέστι τὸ δεκτικόν τῆς αἰσθήσεως, ὡς ἡ ὕλη τοῦ εἶδους. Οὐ μέντοι γε ἐστὶν ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ, εἴτουν τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ἡ αἰσθησίς ἐστὶ λόγος τις, τουτέστιν ἀναλογία καὶ εἶδος καὶ δύναμις ἐκείνου, δηλονότι τοῦ μεγέθους.

Φανερόν δὲ ἐκ τούτων. Ἐνταῦθα ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνει λύσιν δυοῖν τινων δυναμένων ἐνταῦθα ζητεῖσθαι, καὶ φησιν ὅτι f. 321^v | φανερόν ἐστὶν ἐκ τῶν προειρημένων διὰ τί τῆ ὑπερβολῇ τῶν αἰσθητῶν φθείρονται τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα. Δεῖ γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι εἶναι τινὰ λόγον, τουτέστιν ἀναλογίαν, ὡς εἴρηται. Ἄν τοίνυν ἡ κίνησις τοῦ αἰσθητοῦ γένηται ἰσχυροτέρα ἢ πέφυκε τὸ ὄργανον πάσχειν, λύεται ἡ ἀναλογία καὶ φθείρεται ἡ αἰσθησις συνισταμένη ἐν τῇ τοῦ ὄργάνου ἀναλογίᾳ, ὡς εἴρηται, καὶ ἐστὶν ὁμοίον ὡσπερ ὁπόταν κρού- 15 οντός τινος τὰς χορδὰς ἰσχυρῶς, λύεται ἡ συμφωνία καὶ ὁ τόνος τοῦ ὄργάνου, ἥτις ἐν τινὶ ἀναλογία συνέστηκεν.

Ἔτι φανερόν ἐστὶν ἐκ τῶν προειρημένων καὶ λόγος ἐτέρου ζητήματος, διατί δηλονότι τὰ φυτὰ οὐκ αἰσθάνονται, ἐπεὶ ἔχουσι τι μέρος ψυχῆς καὶ πάσχουσιν ὑπὸ τινων αἰσθητῶν, δηλονότι τῶν ἀπτῶν. Φανερόν γὰρ ὅτι 20 θερμαίνονται καὶ φύχονται. Ἡ δὲ αἰτία, δι' ἣν οὐκ αἰσθάνονται, ἐστὶν ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἡ ἀναλογία ἢ ζητούμενη πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι· οὐ γὰρ ἔχουσι μεσότητα κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἐν τοῖς ἀπτοῖς, ὃ ζητεῖται πρὸς τὸ ὄργανον τῆς ἀφῆς, ἥς χωρὶς οὐδεμία αἰσθησις εἶναι δύναται, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοιαύτην ἀρχὴν, ἥτις δύναται λαμβάνειν τὸ 25 εἶδος χωρὶς τῆς ὕλης, δηλονότι τὴν αἰσθησὶν, ἀλλὰ συμβαίνει αὐτοῖς πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης, δηλονότι κατὰ τὴν ὑλικὴν διάθεσιν.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις. Ἐνταῦθα κινεῖ τινὰ ἀπορίαν περὶ τὴν ἐκ τῶν αἰσθητῶν συμβαίνουσαν πάθην, διότι εἶπεν ὅτι τὰ φυτὰ πάσχουσιν ὑπὸ τῶν ἀπτῶν. Κινεῖ τοίνυν, πρῶτον, ἀπορίαν πότερον ὑπὸ τῶν ἄλλων 30 αἰσθητῶν δύναται τι πάσχειν τὸ μὴ ἔχον αἰσθησὶν, οἷον ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τὸ μὴ ἔχον ὀσφρησὶν, ὑπὸ τοῦ χρώματος τὸ μὴ ἔχον ὄψιν, ὑπὸ ψόφου τὸ μὴ ἔχον ἀκοήν. Τοῦτο εἰπὼν ἐν τῷ· Εἰ δὲ τῶν ὀσφραντῶν, ἐπάγει δύο λόγους πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι οὐ· ὧν ὁ πρῶτος ἐστίν, ὅτι τὸ ἴδιον τοῦ ὀσφραντοῦ ἐστὶ τὸ ποιεῖν ὀσφρησὶν, ἢ δὲ ὀσμή ἐστὶν ὀσφραντόν· εἰ τι ἄρα 35 ποιεῖ, ποιεῖ ὀσφρησὶν· τὸ μὴ ἔχον ἄρα τὴν αἰσθησὶν τῆς ὀσφρήσεως οὐ δύναται πάσχειν ὑπ' ὀσμῆς. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος εἶναι δοκεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ τὸ δύνασθαι πάσχειν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ μόνον τῶν ἐχόντων αἰσθησὶν.

Ἄμα δὲ δῆλον. Ἐνταῦθα τίθησι τὸν δεύτερον λόγον. Φησὶν ὅτι

1 εἶδος om A 11 προεῖρηται B 18 τι om B 39 τοιοῦτον ὄντα après
λόγον add B γὰρ avant ὅτι add B

τοῦτο αὐτό, δ συνεπέρανεν ὁ πρῶτος λόγος, φανερόν ἐστι καὶ διὰ τῆς πείρας, ὅτι τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ἢ ἑσμή καὶ ὁ ψόφος οὐδὲν ἀποτελεσμα ποιοῦσιν εἰς τὰ αἰσθητὰ εἰ μὴ ἴσως κατὰ συμβεβηκός, καθόσον τὰ ἔχοντα τὰς τοιαύτας ποιότητας σώματα δρῶσί τι, ὡσπερ ὁ ἀήρ, ὅς, ὅταν ἦ βροντή, σχίζει τὸ ξύλον. Ἐὖ τοίνυν ξύλον πάσχει οὐχ ὑπὸ τοῦ ψόφου καθ'αυτό, 6 ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κινηθέντος ἀέρος.

Ἄλλὰ τὰ ἀπτά. Ἐνταῦθα, τρίτον, δείκνυσιν ὅτι ἄλλως ἔχει ἐπὶ τῶν ἀπτῶν ποιότητων, καὶ φησὶν ὅτι τὰ ἀπτά καὶ οἱ χυμοὶ ποιοῦσιν ἀποτελεσμα τι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. Ἄλλὰ τοῦτο δεῖ νοεῖν περὶ τῶν χυμῶν, οὐ καθόσον εἰσὶ χυμοὶ, ἀλλὰ καθόσον τὸ γευστόν ἐστιν ἀπτόν τι καὶ ἡ 10 γεῦσις ἀφή τις. Εἰ γὰρ τὰ ἀναίσθητα σώματα μὴ πάσχουσιν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἂν εἴη τιθέναι ὑφ' οὗ πάσχοιεν ἂν καὶ ἀλλοιοῖντο τὰ ἄψυχα. Τὰ γὰρ ἀπτά εἰσὶ ποιότητες δραστικά καὶ παθητικά τῶν στοιχείων, καθ' ἃς συμβαίνει καθόλου ἢ ἀλλοίωσις ἐν τοῖς σώμασιν.

Ἄρ' οὖν. Ἐνταῦθα, τέταρτον, δείκνυσιν ὅτι καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητὰ 16 δρῶσιν εἰς τινὰ πράγματα ἄψυχα, εἰ καὶ μὴ εἰς πάντα, λέγων· Ἄρ' οὖν οὐδὲ ἐκείνα, τουτέστι τὰ ἄλλα αἰσθητὰ, ποιοῦσιν ἀποτελεσμα τι εἰς τὰ ἄψυχα πράγματα, ὡσανεὶ λέγων ὅτι ναί. Ἄλλ' ὅμως οὐ πᾶν σῶμα παθητικόν ἐστιν ὑπ' ὁσμῆς καὶ ψόφου, ὡσπερ πᾶν σῶμα παθητικόν ἐστιν ὑπὸ θερμῆς καὶ ψύχους, ἀλλ' ὑπὸ τούτων τῶν αἰσθητῶν πάσχειν δύνανται 20 μόνον τὰ ἀόριστα σώματα καὶ μὴ διαμένοντα, οἷον ἀήρ καὶ ὕδωρ, ἅτινα εἰσὶν ὑγρά καὶ ἀόριστα δρω ἰδίῳ. Καὶ ὅτι ὁ ἀήρ δύναται πάσχειν ὑπὸ ἑσμῆς, φανερόν, διότι ὁ ἀήρ ὄζει ὡσπερ πάσχων τι ὑπ' ὁσμῆς. Ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης διαφορᾶς ἐστίν, ὅτι αἱ ποιότητες αἱ ἀπταὶ εἰσὶ τὸ εἶναι τῶν ἄλλων αἰσθητῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσι πλεον τῆς δραστικῆς δυνάμεως 25 καὶ δύνανται δρᾶν εἰς πάντα τὰ σώματα. Ἄλλὰ τὰ ἄλλα αἰσθητὰ, διὰ τὸ ἔχειν ἥττον τῆς δραστικῆς | δυνάμεως, οὐ δύνανται δρᾶν εἰ μὴ εἰς τὰ f. 322 σώματα τὰ λίαν παθητὰ. Ὁ δ' ὅμοιος λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ φωτὸς τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὅπερ ἀλλοιοῖ τὰ ὑποκάτω σώματα.

Τί οὖν ἐστίν. Ἐνταῦθα, πέμπτον, λύει τὸν προεκτεθειμένον λόγον 30 λέγων· εἰ γε πάσχει τι ὑπ' ὁσμῆς, ὅπερ οὐκ ὁσφραίνεται, τί ἐστὶ τὸ ὁσφραίνεσθαι εἰ μὴ τὸ πάσχειν τι ὑπ' ὁσμῆς; Καὶ ἀποκρίνεται, ὅτι τὸ ὁσφραίνεσθαι ἐστὶ τὸ οὕτω πάσχειν τι ὑπ' ὁσμῆς, αἰσθανόμενον ὁσμῆς. Ὁ δὲ ἀήρ οὐχ οὕτω πάσχει ὥστε αἰσθάνεσθαι, διότι οὐκ ἔχει δυνάμιν αἰσθητικὴν, ἀλλ' οὕτω πάσχει ὥστε εἶναι αἰσθητός, καθόσον δηλονότι μέσος 35 ἐστὶν ἐν τῇ αἰσθήσει.

Τέλος τῆς εἰς τὸν δεῦτερον ἐξηγήσεως.

21 ὁ ἀήρ καὶ τὸ B

30 πέμπτον: ἕκτον B

37 Τέλος σὺν Θεῷ τοῦ δευ-

τέρου B

Livre troisième.

† ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἙΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ
ΛΟΓΟΝ ἈΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Leçon I.

Ὅτι δ' οὐκ ἔστιν αἰσθησις. Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ τρίτον βιβλίον
κατὰ τοὺς Γραικοὺς, καὶ πάνυ εὐλόγως. Ἐντεῦθεν γὰρ ὁ Φιλόσοφος
χωρεῖ πρὸς τὸ ἀνιχνεύειν περὶ τοῦ νοῦ. Γεγόνασι γάρ τινες τιθέντες τὴν
αἰσθησιν καὶ τὸν νοῦν τὸ αὐτὸ εἶναι. Φανερόν δέ ἐστιν ὅτι ὁ νοῦς οὐκ
ἔστιν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων, περὶ ὧν εἴρηται πρότερον, διότι
οὐ συνέλκονται πρὸς τὸ γινώσκειν ἓν τι γένος τῶν αἰσθητῶν. Ὅθεν λείπεται
ζητεῖν εἰ ἐν τῷ αἰσθητικῷ μέρει ἔστι τις ἄλλη γνωστικὴ δύναμις, ὡς ἂν
ἐντεῦθεν δυνηθῆ λαβεῖν πρότερον ὁ νοῦς ἔστιν αἰσθησις τρόπῳ τινί, ἢ μή.
Διαιρεῖται τοίνυν τοῦτο τὸ μέρος εἰς τρία· πρῶτον, ζητεῖ εἰ ἔστιν ἄλλη
τις αἰσθησις παρὰ τὰς πέντε τὰς ἐξω αἰσθήσεις, περὶ ὧν ἤδη εἴρηται·
δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ὁ νοῦς καὶ ἡ αἰσθησις οὐδενὶ τρόπῳ δύνανται
εἶναι τὸ αὐτό· τρίτον, δεδειγμένου τοῦ τὸν νοῦν μὴ εἶναι αἰσθησιν, διορί-
ζεται περὶ τοῦ νοεροῦ μέρους τῆς ψυχῆς.

Ἐν τῷ περὶ δὲ τοῦ. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν
ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη αἰσθησις ἰδίᾳ παρὰ τὰς πέντε τὰς εἰρημένας· δεύτερον,
δείκνυσι παρὰ τὰς ἰδίας αἰσθήσεις εἶναι κοινήν αἰσθησιν, ἐν τῷ
Περὶ τὸ πρῶτον αὐθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη
αἰσθησις παρὰ τὰς πέντε· δεύτερον, διὰ τί εἰσι πλείους, καὶ οὐ μία μόνον
ἐν τῷ Καὶ περὶ τὸ πρῶτον αὐθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι
οὐκ ἔστιν ἄλλη αἰσθησις παρὰ τὰς πέντε, γνωστικὴ τῶν αἰσθητῶν δυνάμεων·
δεύτερον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη αἰσθησις παρὰ τὰς πέντε, ἧς εἴη ἀντικείμενον
τὰ κοινὰ αἰσθητά, ἐν τῷ

Περὶ τὸ πρῶτον χρήται τοιούτῳ λόγῳ. Πᾶν ὅπερ ἔχει αἰσθήσεως
ὄργανόν τι· οἷον πεφύκασι γινώσκεισθαι αἰσθητά τινα, γινώσκει πάντα
τὰ αἰσθητὰ τὰ πεφυκότα γινώσκεισθαι· διὰ τούτου τοῦ ὄργανου. Ἀλλὰ
τὰ τέλεια ζῶα ἔχουσι πάντα τὰ ὄργανα τῆς αἰσθήσεως. Γινώσκουσιν ἄρα
πάντα τὰ αἰσθητά. Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἔχουσιν εἰ μὴ πέντε αἰσθήσεις, οὐκ
ἔστιν ἄλλη αἰσθησις ὡς πρὸς τὰ ἴδια αἰσθητὰ παρὰ τὰς πέντε. Περὶ δὲ
τὸν λόγον τοῦτον τούτῳ τῷ τρόπῳ προχωρεῖ· πρῶτον, τίθησι τὸν σκοπὸν
αὐτοῦ· δεύτερον, φανεροῖ τὴν πρώτην πρότασιν τοῦ εἰσαχθέντος λόγου,

1 Ce titre dans A, presque illisible om B

8-9 πρότερον — αἰσθητῶν om B
τῷ: Référence à Aristote omise A καὶ B
om A

8 ὅτε après εἴρηται suivi d'un

17 πάλιν avant δύο add B 19 ἐν

20 αὐθις: πάλιν B δείκνυσιν

ἐν τῷ· Εἰ γὰρ παντός· τρίτον, τίθησι τὴν δευτέραν πρότασιν μετὰ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς, ἐν τῷ· Τῶν δ' ἀπλῶν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐκ τῶν ἐπομένων δυνατόν τινα ἰκανῶς κινηθῆναι πρὸς τὸ πιστεύειν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη αἰσθησις παρὰ τὰς πέντε τὰς ἤδη εἰρημένας, καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ φησιν· Ὅτι δ' οὐκ ἔστιν.

5

Εἰ γὰρ παντός. Ἐνταῦθα, δεύτερον, φανεροὶ τὴν πρῶτην πρότασιν τοῦ λόγου ταύτην, δηλονότι τὴν ὅτι τὸ ζῷον τὸ ἔχον ὄργανον αἰσθήσεως γινώσκει πάντα τὰ αἰσθητὰ τὰ γινώσκεισθαι δυνάμενα, ἢ αἰσθάνεσθαι δι' ἐκείνου τοῦ ὄργανου. Καὶ τοῦτο φανεροὶ ἐν τῇ τῆς ἀφῆς αἰσθήσει, διότι φανερόν ἐστιν εἶναι ἀπτάς ποιότητας· εἴρηται γὰρ ἀνωτέρω ὅτι αἱ 10 ἀπταὶ ποιότητες εἰσὶν ἐκ τοῦ στοιχειωτοῦ σώματος, καθόσον τοιοῦτον, αἴτινες φανεραὶ εἰσι τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων συγκειμένοις. Ὅθεν φανερόν ἡμῖν δύναται εἶναι, ὅτι ἡμεῖς αἰσθανόμεθα πασῶν τῶν ἀπτῶν ποιότητων, καὶ ἐκ τούτου συμβαίνει διὰ τινος ὁμοιότητος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅτι ἂν ἔχωμεν ὄργανόν τι, ἔξομεν αἰσθησὶν ἐκείνων τῶν αἰσθητῶν, ἃ πεφύκασι 15 γινώσκεισθαι διὰ τοῦτο τοῦ ὄργανου. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι ἂν ἔχωμεν αἰσθησὶν παντός αἰσθητοῦ, οὔτινος ἢ ἀφή ἐστὶν ἀναληπτική, ὅπερ ἐντεῦθεν φαίνεται ἐκ τοῦ πάντα τὰ ἀπτά πάθη καθὸ τοιαῦτα αἰσθάνεσθαι ὑφ' ἡμῶν, ἀνάγκη ἐστὶ καθόλου λέγειν ὅτι, ἂν ἐκλείπη ἡμῖν αἰσθησίς τις τινῶν αἰσθητῶν, καὶ ὄργανόν τι ἡμῖν ἐλλείπει, ὧ | πεφύκασι f. 322^v γινώσκεισθαι ἐκεῖνα τὰ αἰσθητὰ, διότι εἰ ἔχοιμεν ὄργανον, γινώσκοιμεν ἂν τὰ αἰσθητὰ. Καὶ διότι τοῦτο καθόλου εἴρηται, φανεροὶ παραδειγματίζων διὰ τῶν καθέκαστον, καὶ πρῶτον ὅσον πρὸς τὰ γινωσκόμενα ἄνευ μέσου ἐξωτερικοῦ. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ φησιν, ὅτι ὅσων μὲν αὐτοὶ αἰσθανόμεθα ἀπτόμενοι, τουτέστιν ἄνευ μέσου ἐξωτερικοῦ, ταῦτα δύνανται αἰσθάνεσθαι 25 διὰ τοῦ ὄργανου τῆς ἀφῆς, ἣν ἔχομεν. Ἀλλὰ περὶ τὰ αἰσθητὰ, ὧν αἰσθανόμεθα διὰ μέσων ἐξωτερικῶν, ὅπερ εἰσὶ τὰ ἀπλά σώματα, δηλονότι ἀήρ καὶ ὕδωρ, καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα αὐτῶν ἀπτόμενοι, οὕτως ἔχει ὥστε, εἰ μὲν δι' ἐνὸς ὄργανου πλείω αἰσθητὰ καὶ διαφέροντα ἀλλήλων τῷ γένει αἰσθάνεσθαι δύνανται, ἀνάγκη εἶναι τὸν ἔχοντα τὸ τοιοῦτον ὄργανον 30 αἰσθάνεσθαι ἑκατέρου γένους, ὅλον εἴ τι ὄργανον ἐστὶν ἐξ ἀέρος, καὶ ὁ ἀήρ δύναται μεταβάλλεσθαι ὑπὸ χρώματος καὶ ψόφου, ἔπειτα τὸν ἔχοντα τὸ τοιοῦτον ὄργανον δύνασθαι καὶ ψόφου καὶ χρώματος μεταλαμβάνειν. Εἰ δὲ τούναντίον πλείω ὄργανα εἰσὶ δεκτικὰ τοῦ αὐτοῦ αἰσθητοῦ, ὥπερ ὁ ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ, ὧν ἑκάτερον ἐστὶ διαφανές, δεκτικὰ εἰσὶ τοῦ χρώματος, 35 ἔπειτα τὸ ζῷον, τὸ ἔχον θάτερον αὐτῶν, δύνασθαι μετέχειν τοῦ δι' ἀμφοῖν δεκτοῦ ὥπερ διὰ μέσων, ἢ ὑπ' ἀμφοῖν ὡς ὑπ' ὀργάνων· ὅπερ διὰ τοῦτο

1 τρίτον: δεύτερον B 11-12 αἴτινες — συγκειμένοις en marge A; dans le texte, qui n'a pas été effacé, on lit: αἴτινες φανεραὶ εἰσὶν ἐκ τῶν περὶ στοιχείων διορισθέντων A, un contresens 37 δεκτοῦ: αἰσθητοῦ B

φησί, διότι ἐν ταῖς αἰσθήσεσι, ταῖς αἰσθανομέναις διὰ μέσου ἐξωτερικοῦ, τὰ ὄργανά εἰσιν ὁμοειδῆ τοῖς μεταξύ. Τούτους δὲ τοὺς προσδιορισμοὺς διὰ τοῦτο προσέθηκεν, διότι τὸ αὐτὸ αἰσθητὸν αἰσθάνεται ὑπὸ τινος ζώου δι' ὕδατος, καὶ ὑπὸ τινος δι' ἀέρος, ὡς δῆλον γέγονεν ἐπὶ τῆς ὁσμῆς.

6 Τῶν δ' ἀπλῶν. Ἐνταῦθα τίθησι τὴν δευτέραν θέσιν σὺν τῇ ταύτης φανερώσει, δηλονότι ὅτι πάντα τὰ ὄργανα τοῦ αἰσθάνεσθαι πεφύκασιν συνεστάναι ἐκ δυοῖν μόνον τῶν ἀπλῶν σωμάτων, δηλονότι ἐξ ἀέρος καὶ ὕδατος, διότι ταῦτα εἰσὶ μᾶλλον παθητά, καὶ τοῦτ' ἀπαιτεῖ ἡ κατασκευὴ τοῦ ὄργανου τῆς αἰσθήσεως, ὡς ἂν βραδίως μεταβάλληται ὑπὸ τοῦ αἰσθη-
10 τοῦ. Ἐν μὲν γὰρ τῇ κόρῃ ἐστὶν ὕδωρ, διότι διὰ τοῦ ὑδαρώδους χυμοῦ, τοῦ ὄντος ἐν τῇ κόρῃ, δέχεται ὁ ὀφθαλμὸς τὸ εἶδος τοῦ ὄρατοῦ. Ὅργανον δὲ ἐστὶν ὁ ἀήρ, ὡς προεῖρηται, ἡ δὲ ὁσφρησις ἐν τισὶν ἀποδίδεται τῷ ἀέρι, ἐπὶ τινῶν τῷ ὕδατι, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Τὸ δὲ πῦρ καθ'αυτὸ οὐδεμιᾶς αἰσθήσεως ὄργανόν ἐστὶν, διότι τὸ πῦρ ἐστὶ μάλιστα δραστικὸν καὶ ἥκιστα
15 παθητικόν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν τῆς αὐτοῦ ποιότητος κοινόν ἐστι πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν αἰσθητικὸν ἄνευ θερμῆς, ἐπεὶ οὐδὲν αἰσθάνεται μὴ ζῶν. Ἡ δὲ γῆ εἰλικρινῆς οὐδεμιᾶς αἰσθήσεως ἐστὶν ὄργανον, ἀλλὰ μίξει τινὶ μάλιστα ἀφώρισται τῇ αἰσθήσει, διότι τὸ ὄργανον τῆς ἀφῆς δεῖ εἶναι μέσης συμπλοκῆς, ὡς προεῖρηται, καὶ ἐπομένως δεῖ εἶναι
20 σύνθετον ἐκ πάντων τῶν στοιχείων. Ὅθεν καταλείπεται, ὅτι οὐδὲν ὄργανον τῆς αἰσθήσεως ἐστὶ παρὰ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ὕδωρ. Ταῦτα δὲ τὰ ὄργανα τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος ἔχουσι τινὰ τῶν ζώων, δηλονότι τὰ τέλεια ζῶα. Ὅθεν συμπεραίνει, ὅτι πάσαι αἱ αἰσθήσεις ἔχοντα ὑπὸ τῶν ζώων, οὐ μέντοι γε ὑπὸ τῶν ἀτελῶν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν αὐτῶν, ὡσπερ εἰσὶ τὰ
25 ἀκίνητα ζῶα, τὰ ἔχοντα μόνον τὴν ἀφῆν, οὐδ' ὑπὸ τῶν πεπηρωμένων, τουτέστι τῶν ἐστερημένων τινὸς αἰσθήσεως ἐκ τινος αἰτίας παρὰ φύσιν συμβαινούσης, ὡσπερ οἱ τυφλοὶ, ἢ οἱ κωφοὶ ἄνθρωποι. Ὅθεν καὶ ἡ ἀσπάλαξ, ἐκ τοῦ γένους οὔσα τῶν ἀτελῶν ζώων, δοκεῖ ὀφθαλμοὺς ἔχειν ὑπὸ τὸ δέρμα, ἵνα ἀφομοιωταὶ τῷ ἰδίῳ γένει, ἀλλὰ διὰ τὸ ἰλυσπᾶσθαι οὐ
30 γέγονεν αὐτῇ ἀναγκαία ἡ ὄψις. Ἡ γὰρ γῆ προσέκρουεν ἂν τοῖς αὐτῆς ὀφθαλμοῖς, εἰ εἶχεν ὀφθαλμοὺς ἀνεωγμένους καὶ ἀνακεκαλυμμένους. Πρόεισι δὲ οὗτος ὁ λόγος, ὡς ἐναργῶς φαίνεται, ἐκ τοῦ διωρισμένου ἀριθμοῦ τῶν στοιχείων, ἐξ οὗ ἔδειξεν ὅτι τὰ ὄργανα τῶν αἰσθήσεων, αἷ εἰσὶ διὰ μέσων ἐξωτερικῶν, διὰ τοῦ ἀέρος γίνονται καὶ τοῦ ὕδατος μόνον· καὶ
35 πάλιν ἐκ τοῦ διορισμοῦ τῶν παθῶν τῶν στοιχείων, ἅπερ εἰσὶν αἱ ἀπταὶ ποιότητες· ὅθεν διὰ τούτων γίνεται γινώριμον, ὅτι πάσας τὰς ἀπτάς ποιότητας γινώσκωμεν. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι οὐδεμίαν αἰσθησιν ἐπιλείπει

5 σύνθεσιν B 19 εἴρηται B 22 ζῶα: τῶν ζώων B 27-28 ἀσπάλαξ B
31 γίνεται B

ἡμῖν, εἰ μὴ τις λέγειν βούλοιτο, ὅτι ἔστι τι σῶμα στοιχειῶδες παρά τὰ στοιχεῖα, καὶ ὅτι εἰσὶν ἄλλα πάθη δυνάμενα τῇ ἀφῆ διακρίνεσθαι, ἅπερ οὐκ εἰσὶ σώματός τινος | τῶν ἐνταῦθα ὄντων καὶ ἡμῖν ἐγνωσμένων· καὶ f. 323 τοῦτο δοκεῖ ἄτοπον. Ὅθεν καταλείπεται πέντε μόνον εἶναι αἰσθήσεις, τὰς ὑφ' ἡμῶν ἐχομένας.

Ἄλλὰ μὴν. Διότι ἡδύνατό τις λέγειν, ὅτι ἔστι τις αἰσθησις γνωστικῆ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, διὰ τοῦτο τοῦτον ἀποσκευάζεται τὸν λόγον, καὶ διαιρεῖται τοῦτο τὸ μέρος εἰς τρία· πρῶτον μὲν γὰρ ἀποκλείει τοῦτον τὸν λόγον, δηλονότι ὅτι οὐκ ἔστι τις αἰσθησις γνωστικῆ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ταῦτα τὰ κοινὰ αἰσθητὰ αἰσθάνονται καθ'αυτὰ, 10 καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός, ἐν τῷ· Ταῦτα γὰρ πάντα· τρίτον, φησὶν ὅτι, εἰ αἰσθάνοιντο κυρίως ὑπὸ τινος αἰσθήσεως, εἴεν ἂν αἰσθητὰ κατὰ συμβεβηκός, ἐν τῷ· Οὕτω γὰρ ἔσται. Πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ πρῶτον τοιούτῳ χρήται λόγῳ. Πᾶν εἰ τι γινώσκειται ὑπὸ μιᾶς αἰσθήσεως ὡς ἴδιον αἰσθητὸν αὐτῆς, οὐ γινώσκειται ὑπὸ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εἰ μὴ κατὰ 15 συμβεβηκός. Ἄλλὰ τὰ κοινὰ αἰσθητὰ οὐκ αἰσθάνονται κατὰ συμβεβηκός ὑπὸ τινος τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ καθ' αὐτὰ ὑπὸ πλειόνων. Τὰ κοινὰ ἄρα αἰσθητὰ οὐκ εἰσὶν ἴδια ἀντικείμενα τινὸς αἰσθήσεως. Περὶ τοῦτον τὸν λόγον οὕτω προχωρεῖ· πρῶτον, τίθησι τὸ συμπέρασμα λέγων, ὅτι οὐ δύναται τι εἶναι ἴδιον ὄργανον αἰσθήσεως γνωστικὸν τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, 20 ὧν αἰσθανόμεθα ἐκάστη αἰσθήσει καθ'αυτὰ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἅτινα εἰσὶν ἡ κίνησις, ἡ στάσις καὶ τὰ λοιπά· καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ φησὶν· Οὕτω γὰρ, καὶ τὰ λοιπά.

Ταῦτα γὰρ πάντα. Ἐνταῦθα, δεύτερον, ἀποδείκνυσιν ὅτι ταῦτα τὰ κοινὰ αἰσθητὰ αἰσθάνονται καθ'αυτὰ, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· τοῦτο 25 γὰρ ἔστι τὸ καθ'αυτὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ πάσχειν τι ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ. Ἄλλὰ πάντα ταῦτα τὰ κοινὰ αἰσθητὰ κατὰ τινα μεταβολὴν αἰσθάνονται· φανερόν γάρ ἔστιν, ὅτι τὸ μέγεθος μεταβάλλει τὴν αἰσθησιν, ὅταν ἢ ὑποκειμένον τῆς αἰσθητῆς ποιότητος, οἷον χρώματος, ἢ χυμοῦ, καὶ αἱ ποιότητες οὐ δρῶσιν ἄνευ τῶν ἰδίων ὑποκειμένων· ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι καὶ 30 τὸ σχῆμα γινώσκομεν μετὰ τινος μεταβολῆς, διότι τὸ σχῆμα ἔστι τι τοῦ μεγέθους συνεστῶς ἐν περατώσει καὶ ὄρω μεγέθους· ἔστι γὰρ σχῆμα τὸ πέρατι, ἢ πέρασι περιεχόμενον, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ λέγεται τοῦ Εὐκλείδου. Ἔτι, φανερόν ἔστιν, ὅτι ἡ ἡρεμία καταλαμβάνεται ἐκ τῆς κινήσεως, ὡς περ καὶ τὸ σκότος διὰ τοῦ φωτός· ἔστι γὰρ ἡρεμία στέρησις κινήσεως. Ὅ 35 γοῦν ἀριθμὸς γινώσκειται διὰ τῆς στερήσεως τοῦ συνεχοῦς, ὅπερ ἔστι τὸ μέγεθος· ὁ γὰρ ἀριθμὸς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ συνεχοῦς ἀποτίκτεται· ὅθεν καὶ αἱ ιδιότητες τοῦ ἀριθμοῦ διὰ τῶν ιδιοτήτων τοῦ συνεχοῦς γινώσκονται. Διότι γὰρ τὸ συνεχές διαιρετόν ἔστιν ἐπ' ἄπειρον, καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐπ' ἄπειρον αὐξεῖν δύναται, ὡς δείκνυται ἐν 40

τῷ τρίτῳ τῶν φυσικῶν. Φανερόν ἐστὶν ἔτι, ὅτι ἐκάστη αἰσθησις καθ' αὐτὴν γινώσκει τὸ ἐν ᾧ καὶ ὑφ' ἐνὸς ἀντικειμένου μεταβαλλομένη· ὅθεν φανερόν ἐστίν, ὅτι ταῦτα τὰ κοινὰ αἰσθητὰ αἰσθάνονται καθ' αὐτά, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Ἐκ τούτου συμπεραίνει, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν εἶναι μίαν αἰσθησιν ἰδίαν τινὸς τούτων.

Οὕτω γὰρ ἔσται. Ἐνταῦθα, τρίτον, δείκνυσιν ὅτι, εἰ αἰσθάνοιντο ἰδίως ὑπὸ τινος αἰσθήσεως, εἴεν ἂν αἰσθητὰ κατὰ συμβεβηκός· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι οὕτως ἔσται· ἐπὶ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, εἰ εἴεν ἰδία τινὸς αἰσθήσεως, ὡσπερ νῦν ἐστὶν, ὅτι τῇ ὄψει αἰσθανόμεθα τὸ γλυκύ· τοῦτο γὰρ ἐστὶν, ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν αἰσθησιν ἑκατέρου, δηλονότι καὶ τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ γλυκέος, καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν συμπέσωσιν εἰς ἓν, τὸ μιᾶς αἰσθήσεως γινώσκεται ὑπ' ἄλλης κατὰ συμβεβηκός. Εἰ δὲ μὴ εἴη αἰσθητὸν ὑπὸ τινος αἰσθήσεως, οὐδαμῶς τοῦτο ἔσται, τὸ αἰσθάνεσθαι κατὰ συμβεβηκός ἐκ τῆς συμπτώσεως δυοῖν αἰσθήσεων τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ πάντως τὸ αἰσθητὸν κατὰ συμβεβηκός ἐστὶν, ὡς προεῖρηται, ὡσπερ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλέωνος κατὰ συμβεβηκός αἰσθανόμεθα οὐχ ὅτι υἱὸς τοῦ Κλέωνος ἐστίν, ἀλλ' ὅτι λευκός, ὃ συμβέβηκεν εἶναι υἱὸν τοῦ Κλέωνος· τοῦτο δέ, δηλονότι· τὸ εἶναι υἱὸν τοῦ Κλέωνος, οὐχ οὕτως ἐστὶν αἰσθητὸν τῇ ὄψει κατὰ συμβεβηκός, ὅτι αἰσθήσει τινὶ αἰσθητὸν ἐστὶ καθ' αὐτό, ὡσπερ ἦν ἐπὶ τοῦ γλυκέος. Τῶν δὲ κοινῶν αἰσθητῶν ἔχομεν αἰσθησιν κοινήν οὐ κατὰ συμβεβηκός, τουτέστι τὰ κοινὰ αἰσθητὰ κοινῶς ὑποπίπτουσιν αἰσθήσει ὑπὸ διαφόρων αἰσθήσεων καθ' αὐτά, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός.

f. 328* Ὅθεν ἀκολουθεῖ μὴ εἶναι τινὰ ἰδίαν αἰσθησιν αὐτῶν, | διότι οὐκ αἰσθανόμεθα αὐτῶν καθ' αὐτὰ ἄλλαις αἰσθήσεσιν, ἀλλ' αἰσθανόμεθα αὐτῶν κατὰ συμβεβηκός, ὡσπερ αἰσθανόμεθα τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλέωνος. Αἰ γὰρ αἰσθήσεις αἰσθάνονται τῶν ἰδίων αἰσθητῶν κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἡ ὄψις τοῦ αἰσθητοῦ τῆς ἀκοῆς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· οὐ γὰρ γινώσκει ἡ ὄψις τὸ αἰσθητὸν τῆς ἀκοῆς, οὐδὲ ἡ ἀκοή τὸ αἰσθητὸν τῆς ὄψεως, καθὼ τοιαῦται εἰσὶν, διότι ἡ ὄψις οὐδὲν πάσχει ὑπὸ τοῦ ἀκουστοῦ, οὐδὲ ἡ ἀκοή ὑπὸ τοῦ ὄρατοῦ, ἀλλὰ καθὼ γίνεται μία αἰσθησις εἴτουν αἰσθητικὴ ἀντίληψις κατ' ἐνέργειαν. Οὕτω γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ αἰσθητῷ γίνεται ἡ ἐνέργεια ἑκατέρας αἰσθήσεως τῇ πρὸς τὸ αὐτὸ αἰσθητὸν ἀποβλέπει, ὡσπερ περὶ τῆς χολῆς ἅμα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς γεύσεως, ὅτι πικρά, καὶ ὑπὸ τῆς ὄψεως, ὅτι ξανθή, καὶ διὰ τοῦτο αὐτίκα πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ ξανθοῦ κρίνομέν τι εἶναι πικρὸν· οὐ γὰρ ἐστὶ τις ἑτέρα αἰσθησις, ἧς ἰδιὸν ἐστὶ τὸ γινώσκειν, ὅτι τὸ λευκὸν καὶ πικρὸν εἰσὶν ἓν. Αὕτη γὰρ ἡ ἐνότης οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ μία κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός ἐν οὐ δυνατὸν εἶναι ἀντικείμενον τινὸς δυνάμεως. Καὶ διότι ἡ γεῦσις οὐ καταλαμβάνει

τὸ τῆς ἀφῆς, συνεχῶς ἐν τοῖς τοιούτοις ἀπατάται ἢ αἰσθησις, καὶ κρίνομεν ὅτι, εἴ τι ἔστι ξανθόν, χολή ἐστι.

Ζητήσεται δ' ἂν τις. Ἐνταῦθα ζητεῖ τὴν αἰτίαν τοῦ πλήθους τῶν αἰσθήσεων. Τοῦτο δέ ἐστι τι ἐπόμενον ὀλῶ τῷ εἶδει, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀποδιδόναι δεῖ αἰτίαν τελικὴν, ὡς Ἀριστοτέλης διδάσκει ἐν τῷ ἐσχάτῳ τοῦ περὶ ζῶων γενέσεως. Ἄλλως δέ ἐστὶν ἐν τοῖς συμβεβηκόσι τοῦ ἀτομου, ὧν ἀποδιδόναι δεῖ τὸν λόγον ἐκ τοῦ μέρους τῆς ὕλης, ἢ τοῦ ποιούντος· ὅθεν καὶ ἐνταῦθα ἀποδίδωσιν αἰτίαν τελικὴν. Φησὶ τοίνυν ὅτι δυνατόν τινα ζητεῖν τίνος χάριν ἔχομεν πλείους αἰσθήσεις, καὶ οὐ μίαν μόνον· καὶ ἐστὶν ἀπόκρισις πρὸς τοῦτο, ἵνα μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς τὰ τε ἐπόμενα τοῖς 10 ἰδίοις αἰσθητοῖς καὶ τὰ κοινὰ διαφόροις αἰσθήσεσιν, ὥσπερ κινήσις καὶ μέγεθος καὶ ἀριθμὸς. Εἰ γὰρ ἦν αἰσθησις μόνη ἢ ὄψις, ἐπεὶ χρώματος μόνον ἐστὶν αὕτη, καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὸ μέγεθος ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλοις, διότι ἅμα μετὰ τοῦ χρώματος μεταβάλλεται ἢ αἰσθησις ὑπὸ τοῦ μεγέθους, οὐκ ἂν ἠδυνήθημεν διακρίνειν μετὰ χρώματος καὶ μεγέθους, ἀλλ' ἐδόκει 15 ἂν εἶναι ταῦτόν. Ἀλλὰ νῦν, διότι τὸ μέγεθος αἰσθάνεται ἄλλη αἰσθήσει ἢ τῇ ὄψει, τὸ δὲ χρῶμα οὐ, τοῦτο αὐτὸ φανεροῖ, ὅτι ἄλλο ἐστὶ χρῶμα καὶ μέγεθος· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τῶν κοινῶν, δύναται καὶ οὗτος ὁ λόγος ἀποδίδοσθαι τῆς διακρίσεως τῶν αἰσθήσεων. Φανερόν γάρ ἐστὶν ὅτι, ἐπεὶ ἡ δύναμις πρὸς ἀντικείμενον λέγεται, δεῖ κατὰ τὴν δια- 20 φορὰν τῶν ἀντικειμένων ποικίλλεσθαι καὶ τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις· τὸ δὲ ἀντικείμενον ἐστὶν αἰσθητόν, καθὼ μεταβλητικὸν ἐστὶ τῆς αἰσθήσεως. Ὅθεν διάφορα εἰσὶ γένη τῶν μεταβολῶν τῆς αἰσθήσεως ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ· ἓνα μὲν τρόπον δι' ἐπαφῆς, καὶ οὕτως ἐστὶν ἢ τῆς ἀφῆς αἰσθησις, ἣτις διακριτικὴ ἐστὶ τῶν συνιστώντων τὸ ζῶον, καὶ ἢ τῆς γεύσεως αἰσ- 25 θησις, ἣ ἐστὶ καταληπτικὴ τῶν ποιότητων, αἵτινες ἀφορίζονται τὴν οἰκειότητα τῆς τροφῆς, δι' ἧς συντηρεῖται τὸ τοῦ ζῴου σῶμα. Ἄλλον δὲ τρόπον μεταβάλλεται ἢ αἰσθησις διὰ μέσου ἐξωτερικοῦ, καὶ αὕτη γε ἢ μεταβολὴ ἢ μετὰ τῆς ἀλλοιώσεως ἐστὶ τοῦ αἰσθητοῦ, καὶ οὕτως ἢ ὁσμὴ μεταβάλλει τὴν αἰσθησιν μετὰ τίνος ἀναλύσεως τοῦ ἐσφραντοῦ· ἢ μετὰ 30 τῆς τοπικῆς κινήσεως, καὶ οὕτω μεταβάλλει ὁ ψόφος· ἢ χωρὶς τῆς τοῦ αἰσθητοῦ μεταβολῆς, ἀλλὰ κατὰ μόνην τὴν πνευματικὴν μεταβολὴν τοῦ μέσου καὶ τοῦ ὄργάνου, καὶ οὕτως ἔχει τὸ χρῶμα.

Leçon II.

35

Ἐπεὶ δὲ αἰσθανόμεθα ὅτι. Δείξας ὁ Φιλόσοφος ὅτι οὐκ ἐστὶν ἄλλη ἴδια αἰσθησις παρὰ τὰς πέντε, προχωρεῖ πρὸς τὸ ζητῆσαι πότερον ἐστὶ τις δύναμις αἰσθητικὴ κοινὴ ταύταις ταῖς πέντε αἰσθήσεσιν, ἢ μή,

καὶ τοῦτο ἀνιχνεύει ἔκ τινων ἐνεργειῶν, αἵτινες οὐ δοκοῦσιν αἰσθήσεως
 τινὸς ἰδίως εἶναι, ἀλλὰ φαίνονται ζητεῖν δύναμιν τινα αἰσθητικὴν κοινήν.
 Αἱ τοιαῦται δὲ ἐνέργειαι δύο εἰσίν· μία ἐστὶ καθὸ καταλαμβάνομεν τὰς
 ἐνεργείας τῶν ἰδίων αἰσθήσεων, οἷον ὅτι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ὄραν καὶ
 6 ἀκούειν· ἄλλη ἐστὶν ὅτι διακρίνομεν μεταξύ αἰσθητῶν δύο αἰσθήσεων,
 f. 324 οἷον ὅτι ἄλλο τὸ γλυκύ, καὶ ἄλλο τὸ λευκόν· καὶ διαιρεῖται τοῦτο τὸ
 μέρος εἰς δύο· πρῶτον, ζητεῖ τίνι δεῖ ἀποδίδοσθαι τὴν πρώτην τούτων
 τῶν ἐνεργειῶν· δεύτερον, τίνι ἀποδίδοσθαι δεῖ τὴν δευτέραν, ἐν τῷ·
 Πρὸς δὲ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, κινεῖ τὴν ἀπορίαν· δεύτερον, ἀντι-
 10 τίθησι πρὸς ἑκάτερον μέρος, ἐν τῷ· τρίτον, ἀντιτίθησι πρὸς τὸ ἐναν-
 τίον μέρος, ἐν τῷ· Ἔχει δὲ ἀπορίαν. Ἀντιτιθεῖς δὲ πρὸς ἑκάτερον
 μέρος, πρῶτον, ἐπάγει, πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι ἡ ὄψις δοκεῖ ἑαυτὴν ὄραν, δύο
 λόγους, ὧν ὁ πρῶτος τοιοῦτος ἐστίν. Εἰ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν
 ὄραν αἰσθήσει τινὶ παρά τὴν ὄψιν, ἢ ἐστὶ τοῦτο, διότι ὁ ἄνθρωπος ἐκείνη
 16 τῇ ἄλλῃ αἰσθήσει ὄρα τὸ χρῶμα, ἢ ὅτι ἐκείνη τῇ αἰσθήσει ὄρα τὸ χρῶμα
 καὶ αἰσθάνεται τὴν ὄψιν τοῦ χρώματος. Δεῖ δὲ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν αἰσ-
 θησιν εἶναι τῆς τε ἐνεργείας, δηλονότι τῆς ὀψεως, καὶ τοῦ ὑποκειμένου
 χρώματος. Ὅθεν ἔψεται θάτερον τῶν δύο τούτων. Εἰ γὰρ αὕτη ἡ αἰσθησις,
 ἢ αἰσθανομένη τῆς ὀψεως καὶ τοῦ χρώματος, ἐστὶν ἄλλη αἰσθησις παρά τὴν
 20 ὄψιν, δεῖσει δύο εἶναι αἰσθήσεις ἐνὸς ὑποκειμένου, δηλονότι τοῦ χρώματος.
 Εἰ δὲ αὕτη ἡ αἰσθησις, ἢ αἰσθανόμεθα τὴν ὄψιν καὶ τὸ χρῶμα, ἐστὶν ἡ
 αὕτη αἰσθησις τῇ ὄψει, ἔψεται τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷον τὴν ὄψιν ἑαυτῆς
 αἰσθῆσιν εἶναι, ὅπερ ἄνωθεν ἀπεφάσκετο. Τὸ δὲ λέγειν ὅτι ἐκείνη ἢ
 ἄλλη αἰσθησις, ἢ τις αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὄραν, οὐκ αἰσθάνεται τὸ χρῶμα,
 25 παντάπασιν ἐστὶν ἄλογον, διότι μὴ γινώσκουσιν τὸ χρῶμα ἀδύνατον
 εἰδέναι τί ἐστὶ τὸ ὄραν, ἐπεὶ τὸ ὄραν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ αἰσθάνεσθαι
 τοῦ χρώματος.

Ἔτι δ' εἰ καὶ ἕτερα. Ἐνταῦθα τίθησι τὸν δεύτερον λόγον τοι-
 οῦτον ὄντα. Εἰ ἡ αἰσθησις τῆς ὀψεως, ἢ δηλονότι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς
 30 ὄραν, ἐστὶν ἄλλη παρά τὴν ὄψιν, πάλιν ζητητέον ἐστὶ περὶ ἐκείνης τῆς
 αἰσθήσεως, πότερον δηλονότι ἐκείνη ἢ αἰσθησις αἰσθάνεται ἑαυτὴν αἰσ-
 θάνεσθαι, καὶ εἰ μή, δεῖσει πάλιν ζητεῖν αἰσθησιν, ἢ τις αἰσθάνεται ἐκείνης
 τῆς αἰσθήσεως. Ἡ τοίνυν εἰς ἀπειρον ἐλεύσεται, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον,
 διότι ἀδύνατον ἐστὶ τελειοῦσθαι ἐνέργειαν, ἢ τις ἤρτηται ἐξ ἀπείρων ποι-
 35 ούντων, οὐδὲ ἔτι ἐνὸς πράγματος δύνανται εἶναι ἀπειροὶ δυνάμεις· ἢ
 δεῖσει εὐρίσκεισθαι τινα αἰσθησιν, ἢ τις γένοιτ' ἂν κριτήριον ἑαυτῆς, του-
 τέστιν ἢ τις καταλάβοι ἂν ἑαυτὴν αἰσθάνεσθαι. Τῷ αὐτῷ τοίνυν λόγῳ
 ἡδύνατο γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης αἰσθήσεως, ὥστε δηλονότι τὴν ὄψιν

αἰσθάνεσθαι· ἑαυτὴν ὁρᾶν. Οὐκ ἄρα ἐστὶν ἄλλη αἰσθησις, ἥτις καταλαμβάνει τὸ χρῶμα, καὶ ἥτις καταλαμβάνει τὴν ὄψιν τοῦ χρώματος.

Ἔχει δὲ ἀπορίαν. Ἐνταῦθα ἀντιτίθησι πρὸς τὸ ἐναντίον μέρος. Καὶ διότι αἱ πρῶτοι λόγοι ἀμηγέπη συμπεραίνουσιν ἀληθές, οὗτος ὁ λόγος τῷ τρόπῳ ἀπορίας προτίθεται· ὅθεν καὶ τοῦτο λύει. Ἔστι δὲ ὁ λόγος τοιοῦτος. Εἰ τῇ ὄψει αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ὁρᾶν, τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι τῇ ὄψει οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὁρᾶν, ὁρῶμεν ἄρα ἡμᾶς ὁρᾶν. Ἀλλὰ οὐδὲν ὁράται εἰ μὴ τὸ χρῶμα, ἢ τὸ ἔχον χρῶμα. Εἰ τοίνυν τις ὄψεται τὸ ὁρῶν, ἔψεται τὸ πρῶτον ὁρῶν, ὅπερ δευτέρον ἐστὶν ὁρατόν, χρῶμα ἔχειν· τοῦτο δὲ ἄτοπον δοκεῖ. Ἀνωτέρω γὰρ εἴρηται, ὅτι ἡ ὄψις, δεκτικὴ οὖσα χρώματος, ἐστὶν ἄνευ χρώματος.

Φανερόν τοίνυν ὅτι. Ἐνταῦθα λύει τὴν προτεθείσαν ἀπορίαν δυοῖς τρόποις· πρῶτον, συμπεραίνων ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι πολλαχῶς λέγεται· δέδεικται γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι τῇ ὄψει αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ὁρᾶν· πάλιν δέδεικται, ὅτι τῇ ὄψει οὐκ αἰσθανόμεθα εἰ μὴ τὸ χρῶμα. Τὸ αἰσθάνεσθαι τοίνυν τῇ ὄψει διχῶς λέγεται· ἓνα μὲν τρόπον, καθὼς τῇ ὄψει αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ὁρᾶν· ἄλλον δὲ τρόπον, ὅταν ὁρῶμεν τὸ χρῶμα. Καὶ ὅτι τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι πολλαχῶς λέγεται, ἐντεῦθεν ὀρθῶς ἐστὶν, ὅτι ποτὲ μὲν λεγόμεθα αἰσθάνεσθαι τῇ ὄψει, ὅταν ἡ ὄψις κατὰ παρουσίαν ἀλλοιωταὶ ὑπὸ τοῦ ὁρατοῦ, δηλονότι τοῦ χρώματος· ἐνίοτε δὲ διακρίνομεν τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς, καὶ μὴ ὁρῶντες αὐτὰ κατὰ τινα ἀλλοίωσιν ὑπὸ τοῦ ἔξω αἰσθητοῦ. Ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως λέγεται ἑκατέρῳ τῷ τρόπῳ τὸ αἰσθάνεσθαι. Ἐπάνεισι τοίνυν ἡ λύσις πρὸς τοῦτο, ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ὄψεως δύναται θεωρεῖσθαι ἢ καθὼς συνίσταται ἐν τῇ ἀλλοιώσει τοῦ ὄργάνου ὑπὸ τοῦ ἔξωθεν αἰσθητοῦ, καὶ οὕτως οὐκ αἰσθάνεται εἰ μὴ τὸ χρῶμα· ὅθεν ταύτῃ τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ὄψις οὐκ ἂν ἴδοι ἑαυτὴν ὁρᾶν. Ἀλλή ἐστὶν ἐνέργεια τῆς ὄψεως, καθὼς ἄνευ τῆς τοῦ ὄργάνου ἀλλοιώσεως κρίνει περὶ αὐτῆς τῆς καταλήψεως τοῦ ὄργάνου, καὶ ἀπόντος τοῦ αἰσθητοῦ· καὶ οὕτως ἡ ὄψις οὐ μόνον τὸ χρῶμα αἰσθάνεται, ἀλλ' αἰσθάνεται ἔτι καὶ τὴν ὄψιν τοῦ χρώματος.

Ἔτι δὲ καὶ τὸ ἔρῶν. Ἐνταῦθα τίθησιν ἄλλην λύσιν, ἥτις ἀναγκαία ἐστὶ, καθὼς τὸ χρῶμα ἔχει διπλοῦν εἶναι· ἐν φυσικὸν ἐν τῷ αἰσθητῷ πράγματι, καὶ ἄλλο πνευματικὸν ἐν τῇ αἰσθήσει. Κατὰ τὸ πρῶτον τοίνυν εἶναι τοῦ χρώματος πρόεισιν ἢ πρώτη λύσις. Αὕτη δὲ ἡ δευτέρα λύσις πρόεισιν ὅσον πρὸς τὸ δευτέρον εἶναι τοῦ χρώματος. Περὶ δὲ τὴν λύσιν τρία ποιεῖ· πρῶτον, τίθησιν τὴν λύσιν· δευτέρον, ἀποδείκνυσί τι, ὅπερ ἐν τῇ λύσει ὑποτέθεικεν, ἐν τῷ· Εἰ δὲ ἐστὶν ἡ κίνησις· τρίτον, ἐκ ταύτης τῆς λύσεως δείκνυσιν ἄλλων τινῶν ζητημάτων λύσιν, ἐν τῷ· Ἐπειδὴ δὲ μία μὲν ἐστὶ. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι λελυμένης τῆς προειρημένης ἀπορίας ἐκ τοῦ τὸ ὁρῶν μὴ δύνασθαι εἶναι κεχρωσμένον, ἔτι δυνατόν

αὐτὴν λύεσθαι, λεγόντων ἡμῶν ὅτι τὸ ὄρων ἔστιν ὡς κεχρωμάτισται, διότι ἐν τῷ ὄρᾳν ἔστιν ὁμοιότης τοῦ χρώματος. Ὅθεν τὸ ὄρων ἔστιν ὅμοιον τῷ κεχρωσμένῳ· ὅθεν ἢ δύναμις ἢ ὄρωσα εἶναι τινὰ ὄρωντα οὐκ ἔστιν ἔξω τοῦ γένους τῆς ὀρατικῆς δυνάμεως. Καὶ ὅτι τὸ ὄρων ἔστι τρόπῳ
 5 τινὶ κεχρωσμένον, δείκνυσι διὰ τῶν εἰρημένων, διότι ἕκαστον ὄργανον αἰσθήσεως ἐστὶ δεκτικὸν τοῦ εἶδους τοῦ αἰσθητοῦ χωρὶς τῆς ὕλης, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται. Καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπερχομένων τῶν αἰσθητηρίων γίνονται ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι, καθ' ὧς τρόπον τινὰ αἰσθάνονται τὰ ζῶα καὶ οὕτω φαίνεται, ὅτι τὸ ὄρων ἔστιν ὡς
 10 κεχρωσμένον, καθόσον ἔχει τὴν ὁμοιότητα τοῦ χρώματος. Καὶ οὐ μόνον τὸ ὄρων ἔστιν ὡς κεχρωσμένον καὶ ὅμοιον τῷ κεχρωσμένῳ, ἀλλ' ἐστὶ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκάστης αἰσθήσεως ἐστὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ αἰσθητοῦ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ οὐκ ἔστι μία. Καὶ λέγω ἐνέργειαν τῆς αἰσθήσεως, οἷον τὴν κατ' ἐνέργειαν ἀκοήν, καὶ ἐνέργειαν τοῦ αἰσθητοῦ,
 15 οἷον τὸν κατ' ἐνέργειαν ψόφον. Οὐ γὰρ ἔστιν αἰ ἐνέργεια· ἐνδέχεται γὰρ τὰ ἔχοντα τὴν ἀκοήν μὴ ἀκούειν, καὶ τὰ ἔχοντα τὸν ψόφον μὴ ψοφεῖν αἰεὶ, ἀλλ' ὅταν τὸ τε δυνάμενον ἀκούειν ἔχη τὴν ἐνέργειαν ἑαυτοῦ καὶ τὸ δυνάμενον ψοφεῖν ψοφή, τότε ἅμα γίνεται καὶ ὁ ψόφος ὁ κατ' ἐνέργειαν, ὃς καλεῖται ψόφησις, καὶ ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀκοή, ἣ καλεῖται ἀκουσις.

Ἐπεὶ τοίνυν ἢ ὄψις καταλαμβάνει τὸ αἰσθητὸν καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄρων ἔστιν ὅμοιον τῷ αἰσθητῷ, καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ὄρωντος ἐστὶν ἢ αὐτὴ τῆς ἐνεργείας τοῦ αἰσθητοῦ τῷ ὑποκειμένῳ, εἰ καὶ μὴ τῷ λόγῳ, καταλείπεται τῆς αὐτῆς δυνάμεως εἶναι τὸ τε ὄρᾳν τὸ χρῶμα καὶ τὴν ἀλλοίωσιν τὴν ὑπὸ τοῦ χρώματος γινομένην, καὶ τὴν κατ' ἐνέργειαν ὄψιν
 20 καὶ τὴν θεωρίαν αὐτῆς. Ἡ δύναμις ἄρα ἐκείνη, ἣ ὄρωμεν ἡμᾶς ὄρᾳν, οὐκ ἔστιν ἐξωτερικὴ τῆς ὀρατικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διαφέρει ταύτης τῷ λόγῳ.
 Εἰ δὲ ἔστιν ἡ κίνησις. Ἐνταῦθα ἀποδείκνυσιν ὅπερ ὑπέδηκεν, δηλονότι ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀλλὰ τῷ λόγῳ διαφέρουσιν ἐκ τῶν ἀποδεδειγμένων ἐν τῷ τρίτῳ τῶν
 30 φυσικῶν. Ἐκεῖ γὰρ δέδεικται, ὅτι οὕτως ἢ κίνησις, ὡς περ ἢ ἐνέργεια καὶ τὸ πάθος, εἰσὶν ἐν τῷ ποιουμένῳ, τουτέστιν ἐν τῷ πάσχοντι καὶ τῷ κινήτῳ. Φανερόν δέ ἐστιν, ὅτι ἡ ἀκοή πάσχει ὑπὸ τοῦ ψόφου· ὅθεν ἀνάγκη ἐστὶ τὸν τε κατ' ἐνέργειαν ψόφον, ὃς λέγεται ψόφησις, καὶ τὴν κατ' ἐνέργειαν ἀκοήν, ἣ λέγεται ἀκουσις, εἶναι ἐν τῷ κατὰ δύναμιν τῷ αὐτῷ,
 35 δηλονότι ἐν τῷ ὀργάνῳ τῆς ἀκοῆς, διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ ποιητικοῦ καὶ κινήτικοῦ ἐν τῷ πάσχοντι γίνεται, καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιῶντι καὶ κινῶντι. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν οὐκ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινῶν κινεῖσθαι. Ὅθεν εἰ ἢ κίνησις καὶ ἢ ἐνέργεια, κίνησις τις οὔσα, ἣν ἐν τῷ κινῶντι,